

Вацьо МБ.,
Вінницький державний педагогічний
університет ім. М.Коцюбинського

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю людини. "Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї, - писав В.Сухомлинський. - Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури" [2, 553]. Ці слова видатного педагога-гуманіста конкретизують його думку про музичне виховання як першооснову у вихованні людини.

Ця ж думка є суттю педагогічної концепції визначного музиканта-педагога ХХ століття Д. Кабалевського, який підкреслював, що головним завданням масового музичного виховання у загальноосвітній школі є не стільки навчання музиці, скільки вплив через музику на духовний світ учнів. Учитель має розвивати у дітях розуміння цього виду мистецтва, відкривати їм світ добра й краси, допомогти пізнати в музиці животворне джерело людських почуттів і переживань [1].

У процесі навчання ставлення школярів до музичного мистецтва повинне набувати якомога більшої естетичної орієнтації. Дуже важливо, щоб кожний твір, який звучатиме на уроці, став для дітей важливим, залишив слід у їхніх серцях. Для цього потрібні сприятливі умови, а особливо - обережне ставлення вчителя до музичної діяльності дітей, доброзичлива увага до них.

Якою конкретно має бути методика викладання музики у початковій школі? які наукові принципи мають лежати в її основі? Чи здатне музичне навчання впливати на музичний розвиток учнів? якщо здатне, то яким воно має бути? На ці

питання відповісти непросто, оскільки вони мають теоретичний характер. Очевидно, що для їх розгляду необхідний дієвий підхід, який є провідним для сучасної педагогіки та психології. Саме діяльність учня і педагога, їх власна активність мають стати основою музичної освіти. При цьому учні не повинні виступати як об'єкти педагогічних впливів, а як активні суб'єкти навчального процесу, які у власній діяльності, відповідно до своїх вікових та індивідуальних особливостей, зі своїм, хоча й невеликим, але унікальним досвідом, відкривають дійсність відтворену у музиці, по-своєму сприймаючи і переживаючи її. В активності самих дітей полягає величезний потенціал розвитку їх музично-творчих здібностей. Сприятливі для цього умови створює життєрадісна атмосфера на уроці музики, яка досягається завдяки доброзичливому спілкуванню, яскравим враженням, відкриттям і звершенням.

Музичне мистецтво - один з найефективніших факторів естетичного виховання. Взагалі, під естетичним вихованням ми розуміємо формування у дітей естетичного відношення до світу, до природи, мистецтва, до людини, до життя.

Музика - найбагатіше джерело краси. Щоб відчувати це, людина повинна бути музично вихованою. Той, хто не спроможний відчувати ритм і взагалі не знає мови музики, байдужий до краси безпосереднього звучання досконалого твору як цілого. На думку Е.Жак-Далькроза, ритміка як засіб виховання, складає перший (елементарний) рівень, на якому здійснюється масове музичне виховання дітей [3]. Тому обов'язок вчителя — бути самому музично вихованою людиною і забезпечити на належному рівні музичне виховання підрастаючого покоління.

У порівнянні з іншими видами мистецтва специфіка музики полягає у підкреслено яскравій емоційній насиченості її образів. Це й забезпечує особливу силу впливу музики на особу, що формується. Молодший шкільний вік є тим важливим і своєрідним періодом у загальному розвитку дитини, який впливає на подальше формування її фізичних, розумових та художньо-творчих здібностей. Типові психологічні особливості молодшого школяра - піддатливість, пластичність, чутливість всієї нервової системи, образність мислення створюють

найсприятливіші умови для розвитку естетичного ставлення до навколишнього V світу, видатний педагог В.О. Сухомлинський висловив важливу думку про те, що ніякий широкий розмах естетичного виховання у старших класах не може компенсувати те, що пропущено у ранньому віці. З перших днів навчання школа покликана виховувати в учнів потяг до всього прекрасного у житті, розвивати у них естетичне, образне сприйняття світу, творчу здібність бачити і чути, відчувати і запам'ятовувати, спостерігати і фантазувати.

Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, Б.М.Теплов визначали молодший шкільний вік як період активного всебічного розвитку духовного світу дитини і стверджували, що цей вік - початок усвідомленого ставлення до різних видів мистецтва, мотивованого вибору художніх творів і розуміння їхнього змісту. Саме в цьому віці усвідомлення мистецтва, зокрема музичного, має спиратись вже на власний досвід естетичних вражень, що спрямовуються найближчим культурним середовищем, у якому розвивалася дитина. Тому найдоцільнішим психологічно і педагогічно виправданим є такий підхід до музично-естетичного виховання, який ґрунтується на вказаній особливості.

Музика як вид мистецтва діє на людину у всій цілісності її натури - у єдності поглядів і почуттів, світогляду і світовідчуття, переконань і характеру. У цьому й полягає велике виховне значення музики. Передова шкільна практика естетичного виховання дітей показує, чим глибше вони сприймають твори мистецтва, тим яскравішими і різнобічними стають їхні уявлення про навколишнє життя. Естетичне виховання сприяє правильному розумінню суті життєвих явищ, допомагає визначити, що в них треба змінити, а що слід захищати як позитивне.

Розвиток смаку школярів, прищеплення їм інтересу до музики - одне з першочергових завдань музично-естетичного виховання. Інтерес до української музики виникає внаслідок виховної роботи з опорою на національну музику. Спираючись на зразки національної музики, педагог може ефективно формувати інтерес до української професійної музики, розвивати й корегувати їхні смаки.

У чинних програмах з музики для початкової школи значна увага приділяється українській музиці: народній пісні, обробкам її композиторами, творами композиторів для дітей, великим музичним формам (симфонія, опера, балет, концерт), в яких використані народні мелодії. Передбачено ознайомлення школярів і з окремими творами композиторів-класиків зарубіжних країн, наприклад, під час формування понять про інтонацію, будову і розвиток музики тощо. Однак стержнем, навколо якого групується програмовий матеріал, є українська музика.

Щоб виявити ставлення дітей до народної пісні, народної інструментальної у музики, ми проводили опитування у Джуринській ЗОШ. Виявилось, що найбільшою популярністю у десятирічних учнів користуються "Гей там, на горі, Січ іде", "Грицю, Грицю до роботи", "Вийшли в поле косарі", "Ой на горі та й жєнці жнуть", "Ой сивая та зозуленька". Усе це репертуар, передбачений навчальною програмою. Отже, тут явно простежується роль школи, вчителя у формуванні інтересу і любові до української народної пісні.

Цілісність і наступність культурної традиції народу, її збагачення і розвиток можуть здійснюватися лише за умови тісного зв'язку школи і сім'ї. Вибірковість ставлення молодших школярів до тієї чи іншої музики значною мірою залежить від позиції батьків щодо неї. Найбільше їм подобалася музика, яку вони слухали з батьками або рідними. "Пісня мені подобається тому, що її можна співати разом з мамою, татом"; "Мені близька і знайома ця музика, бо влітку ми з мамою були у бабусі і вона її співала". Адже саме в родинях формуються поняття про матеріальні та духовні цінності, прищеплюється любов до рідної мови, до свого народу. І для музичного виховання дітей на кращих традиціях народу, що співають і люблять слухати у сім'ях, як батьки підтримують починання школи щодо прилучення учнів до скарбниці національного мистецтва.

Наше сьогодні зумовило появу багатьох варіантів навчальних програм з музики для загальноосвітньої школи, однак спільним залишається основне завдання - вдосконалити методику проведення уроків музики, бо це основна

форма музичного виховання школярів. Як урок мистецтва він має свою специфіку і спрямованість передусім на розвиток емоційного музично-естетичного досвіду учнів.

Тематична побудова програми з музики дає можливість досягти цілісності уроку, де розглядаються різні грані музики як єдиного цілого. Проте велика увага на уроках повинна приділятися українській музиці і творчості українських композиторів. А виховна мета цих уроків може мати такі конкретні завдання відповідно до музичного матеріалу:

- виховання у дітей патріотичного почуття;
- виховувати любов до рідного краю, до природи і відчуття її краси;
- виховувати любов і шану до народних пісень, до народних традицій, до творчості українських композиторів.

Музика, зокрема українська, допомагає дітям відчувати, що таке добро і краса, стати дорослішими, розумнішими, добрішими і у цьому процесі непересічна роль особистості вчителя - його таланту, ерудиції, любові до своєї справи, до дітей.

Важливим напрямком суттєвого вдосконалення програм з музики для загальноосвітньої школи в цілому і початкових класів зокрема є забезпечення послідовного розкриття у змісті навчального матеріалу органічної єдності народного і професійного національного мистецтва, а також прилучення учнів до кращих зразків української музики.

В Україні здавна існувала добра традиція активної участі композиторів у розв'язанні проблем музичного виховання, дітей. Згадаємо неоціненний внесок у цю справу Миколи Лисенка, який не лише створював дитячий репертуар, але й зробив перші кроки в організації систематичного навчання юних музики, а відкривши в Києві у 1904 році музично-драматичну школу, заклав фундамент L вищої музичної освіти в Україні. Саме в цій школі остаточно визначився метод музичного виховання М.Лисенка. Цікавою сторінкою творчості композитора є дитячі опери "Коза-дереза", "Пан Коцький", "Зима і Весна".

Частина спадщини українських композиторів у галузі створення дитячого репертуару знайшла відображення в програмах з музики для загальноосвітньої школи. Тут представлені твори М.Лисенка, В.Сокальського, М.Калачевського, С.Гулака-Артемівського, В.Косенка, М.Леонтовича, К.Стеценка, Я.Степового, М.Сільванського, В.Кирейка та ін. Проте ще багато цінного залишилося поза увагою.

Отже, практичний досвід переконує, що введення в шкільну практику народних традицій, народної музики є тим благотворним життєдайним джерелом, яке так необхідне в наш час всім школярам. Саме через українську музику, діяльність українських композиторів здійснюється шлях до пізнання підростаючим поколінням музичної культури, історії, традицій свого народу й розробляються підходи до вирішення завдань музично-теоретичної освіти на засадах національної спадщини.

Література:

1. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца: Кн. для учителя. - М.: Просвещение, 1984.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. - К.: Рад. школа, 1977. - Т. 3.
3. Фролкин В. Традиционные и новаторские черты современных зарубежных систем массового музыкального воспитания //Художественное воспитание подрастающего поколения: проблемы и перспективы. - Новосибирск, 1989.